

● نامه به سردبیر

ضرورت آینده‌پژوهی در طب بحران ناشی از حوادث طبیعی

*شیمای طباطبایی^۱

کلمات کلیدی: طب بحران، حوادث طبیعی، نیازسنجی

(سال بیستم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۷، مسلسل ۶۵)
تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۲/۱۷

فصلنامه علمی پژوهشی ابن سینا / اداره بهداشت، امداد و درمان نهجا
تاریخ دریافت: ۹۶/۱۰/۲۳

۱. دکترای تخصصی آموزش پزشکی، پژوهشگر پسادکتر،
دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
(*مؤلف مسئول) shtabatabai@yahoo.com

مقدمه

آینده، ما را با رخداد مسائل پیچیده، بحران‌های جدید و خطرپذیری‌های مختلف روبرو خواهد کرد و سایه عدم قطعیت‌ها و ظهور رویدادهای شگفت‌انگیز منجر به کاهش اعتبار پیش‌بینی‌ها و شکست برنامه‌ریزی‌های مبنی بر روش‌های سنتی می‌گردد. با افزایش تغییرات و دگرگونی‌ها در دنیای پویا و پیچیده امروزی و رخداد مسائل غیرقابل پیش‌بینی، اتکا به روش‌های برنامه‌ریزی مبتنی بر پیش‌بینی جوابگوی نیاز به مدیریت‌های کلان کشورها نیست. در نتیجه آینده‌اندیشی و آمادگی برای رویارویی با شرایط مخاطره‌آمیز ضرورت سیستم‌های مراقبت بهداشتی و درمانی در حفظ و ارتقای سلامت جامعه در شرایط بحرانی و ناشی از حوادث و بلایای طبیعی است [۱، ۲]. زیرا سلامت در ابعاد و وجوه مختلف فیزیکی و جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی فرد و اجتماع موضوع و مفهومی کلان است. همچنین تحقق سلامت در تمامی ابعاد علاوه بر عوامل بیولوژیک به عوامل و شاخص‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و جغرافیایی نیز بستگی دارد. در نتیجه ضرورت آینده‌نگری در حوزه سلامت و طب کاملاً مشخص است [۲].

امروزه طب بحران در حال تغییر در مسیری است که بشر تاکنون هیچگاه با این نوع از پیچیدگی‌ها، روبرو نبوده است. برای رویارویی با آینده نیاز به پیش‌اندیشی و تدبیر قبل از وقوع حوادث و بلایای طبیعی است. تفاوت آینده‌پژوهی با دیگر تلاش‌های آینده‌مدار بشر از جمله پیش‌بینی، چند ساحتی بودن آن است. در حقیقت آینده‌پژوهی ادعای پیش‌بینی ندارد بلکه می‌کوشد پیامد رفتار نقش آفرینان را در شکل‌گیری آینده‌های بدیل در کانون توجه قرار دهد. آینده‌پژوهی با روش‌های بر پایه خلاقیت، مشارکت و خبرگی به‌صورت منعطف برای فهم آینده و مهندسی هوشمندانه آن صورت می‌پذیرد [۳].

آنچه اهمیت کاربرد آینده‌پژوهی در مدیریت طب بحران را مشخص می‌نماید این واقعیت است که بحران‌های آینده تنها به‌صورت علمی قابل شناسایی و مدیریت هستند [۴].

در شرایط فعلی پیش‌بینی افق‌های دور که لازمه برنامه‌ریزی استراتژیک و بلند مدت است، با دشواری صورت می‌گیرد و گاه چنان حوادث غیر منتظره‌ای روی می‌دهند که مانند «سونامی» بنیاد سیاست‌ها با استراتژی بلند مدت را به هم می‌ریزد. وجود این شرایط، کشورها و مؤسسات را با یک تناقض اساسی روبرو می‌کند. چرا که بدون وجود استراتژی بلند مدت جایی برای مدیریت بهینه منابع بهداشتی و درمانی و سرمایه‌گذاری‌ها باقی نمی‌ماند [۱، ۵].

آنچه مسلم است نمی‌توان از برنامه‌ریزی بلندمدت گذشت. برای رهایی از این تناقض، آینده‌پژوهی و بهره‌مندی از ابراز برنامه‌ریزی نوین راه حلی نوآورانه را در اختیار برنامه‌ریزان قرار می‌دهد که بر پایه آنها می‌توان برای افق‌های ۱۰ ساله، ۲۰ ساله، حتی برای ۵۰ سال آینده برنامه‌ریزی نمود، بدون اینکه بحرانی بتواند بنیاد برنامه‌ها و راهبردها را در هم بشکند [۳، ۵]. واقعیت این است برنامه‌ریزی بر اساس نیازهای فعلی راه مناسبی جهت موفقیت در جهان آینده نیست و برای ایفای نقش مؤثر و موفق در آینده ضرورت دارد، برنامه‌ها بر اساس مسائل چالش برانگیز کنونی و آینده، ابر روندها و تحولات آینده و پیشران‌ها متناسب با توانمندی‌ها به برنامه‌ریزی برای حضور موفق در آینده اقدام شود [۶].

مطالعات آینده‌پژوهانه و آینده‌نگارانه، تلاش دارند تا پیوندی میان شناخت علمی و رویای شناخت آینده برقرار سازند و به‌طور سیستماتیک، به مطالعه آینده و ساخت آینده مطلوب بپردازد [۴-۱]. مدیران بحران به‌دلیل گستردگی مسائل مورد بررسی، اغلب با اعداد و ارقام بسیار زیادی روبرو می‌شوند اما معنی و مفهوم کاربردی آنها و اثرات آن در آینده مورد توجه قرار نمی‌گیرد. میزان اثرگذاری و اهمیت هریک از آنها در بحران‌های آینده به‌طور معمول مشخص نیست [۴]. در چنین شرایطی مدیران طب بحران در سطح کلان، چاره‌ای جز تلاش برای درک دقیق‌تر و بهتر، از تغییرات محیط اطراف ندارند. نیاز به شناخت شدت و ضعف اثر بلایای طبیعی و حوادث غیرمترقبه بر سلامت و تأثیرات بلند مدت این تغییرات بر روی

شده‌اند برای مثال برخی بر سناریونگاری آینده در مدیریت بحران و با عدم قطعیت‌های مختلف از کم به زیاد در وقوع بحران و پیش‌بینی و پایش پس از وقوع بحران تأکید دارند [۹] برخی بر مدیریت خطر و تحلیل و تخمین خطر و برخی نیز تنها بر اهمیت نگاه به آینده در سطح مدیریت بحران و برنامه‌ریزی و تفکر سیستماتیک در خصوص سناریوهای آینده تأکید دارند [۱۰].

آنچه مسلم است موضوع آینده‌پژوهی در حیطه طب بحران موضوعی نسبتاً جدید است و الگوهای آینده نگاری در مدیریت طب بحران و مراقبت سلامت جای رشد و تکامل بیشتری دارد. آنچه مسلم است لازم است برنامه‌های آموزشی در دانشگاه‌های علوم پزشکی با نگاهی آینده‌نگر مبتنی بر نیازهای جامعه باشد تا ضمن آموزش نظری به دانشجویان، مهارت‌های بالینی آنها را برای مقابله با بحران بالا برده و تلفات انسانی را در حین بحران‌ها کاهش دهد [۱۱].

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نقش آینده‌پژوهی در ساخت آینده بهتر و همچنین در جلوگیری از غافلگیری با بحران‌های آینده ناشی از حوادث و بلایای طبیعی و همچنین ماهیت زمان‌بر، پرهزینه و مشارکتی مطالعات آینده‌پژوهانه در طب بحران، ایجاد بسترهای فکری، علمی و فرهنگی مورد نیاز در حوزه مدیریت طب بحران کشور ضرورت است. مسلماً آینده‌پژوهی و به‌کارگیری مدل مناسب در طب بحران در سطح ملی نیاز به زیر ساخت‌هایی دارد که باید ایجاد شود. از جمله اینکه آموزش روش‌های آینده‌پژوهی به‌عنوان ساز و کاری علمی برای فراهم ساختن مؤلفه‌های ضروری تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در سطح کلان، ایجاد زیرساخت‌ها و سیستم‌های اطلاعاتی منسجم، پشتیبانی مادی و معنوی از پروژه‌های آینده‌نگاری در مدیریت بحران در حوزه‌های مختلف درجهت تدوین راهبردهای و سیاست‌های ملی توسعه الگوی آینده‌پژوهی طب بحران ایران فراهم گردد.

ساختارهای موجود، واکنش مدیریت طب بحران و میزان آسیب‌پذیری مسئله‌ای ضروری است.

مزیت اصلی آینده‌پژوهی در طب بحران، شناخت امکان وقوع بحران‌های آینده و جلوگیری از غافلگیری در برابر رویدادهای احتمالی آینده همچون سوانح طبیعی (زلزله، سیل، و...) است.

آینده‌پژوهی همچنین، کاربردهای متفاوت دیگری نیز دارد. از آنجا که آینده‌پژوهی ویژگی تعاملی و مشارکتی دارد، همواره کارکردهای فرآیندی این فعالیت مورد توجه ویژه قرار می‌گیرد. زمانی که فرآیند مناسبی برای آینده‌پژوهی به‌کار گرفته شود، ارتباطات سازمانی و شبکه‌های ارتباطی افزایش یافته و برقراری ارتباط جهت میان اجزای مختلف سیستم با هدف بررسی دقیق بحران‌ها، حوادث و بلایای طبیعی و سوانح غیرمترقبه آینده، ساختاری تعاملی و کارآمد ایجاد خواهد نمود. در این فرآیند افراد به جای نگاه کوتاه مدت به صورت نظام‌مند برفاق‌های زمانی بلند مدت به‌صورت نظام‌مند متمرکز می‌شوند. در فرآیند آینده‌پژوهی توانایی گروه‌های مختلف برای هماهنگی در مورد فعالیت‌های آتی خود بیشتر و ایجاد اجماع بر نتایج آینده نگاری و کسب مشروعیت لازم برای پیاده‌سازی و استفاده از نتایج حاصل می‌شود [۷].

در دهه اخیر بر لزوم کاربرد آینده‌پژوهی در مدیریت بحران در سطح جهان توجه شده است. امیت توجه به آینده‌پژوهی در نگاشت آینده مطلوب در حوزه سلامت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. یکی از کارآمدترین کاربردهای آینده‌پژوهی در طراحی مدل‌های مدیریت بحران به‌منظور شناخت و آمادگی برای بحران‌های احتمالی آینده است. همچنین الگوهای مختلفی برای آینده نگاری در مدیریت بحران طراحی و به‌کار گرفته شده است. برای مثال الگوی مدیریت بحران بیماری‌های عفونی در چین در راستای شناسایی پیشران‌های اجتماعی و آینده نگاری در مرحله شناسایی خطر طراحی و به‌کار گرفته شده است [۸].

الگوهای مختلفی بر چارچوب مدیریت بحران طراحی

References

1. Mardukhi B. Prospective methodology. Tehran: nashreny; 2013.
2. Tabatabai S. The necessity of futures studies in medical education and health system in Iran. Strides in development of medical education. 2015; 12(2):433-435. [Persian].
3. Chermack TJ. Foundations of scenario planning: the story of Pierre Wack. New York: Routledge, Taylor & Francis Group; 2017.
4. Sayah Mofazali A, Jahangiri K, Eivazi MR. Comparative study of foresight patterns globally applied in disaster management studies. Journal of management research. 2016; 26(4):69-80. [Persian].
5. Malekifar A. Robust planning in the technology domain. Journal of industrial technology development. 2006; 4(10):28-35. [Persian].
6. Tabatabai S. The necessity of developing a national model for policy-making in medical education based on foresight. Strides in development of medical education. 2017; 14(3):233-234. [Persian].
7. Butter M, Popper R. How are foresight methods selected? Foresight. 2008; 10(6):62-89.
8. Nicoll A, Huang J, Xie Z. Foresight Infectious Diseases China Project--a novel approach to anticipating future trends in risk of infectious diseases in China: methodology and results from an initial application. Euro surveillance. 2009; 14(27):1-11.
9. International Research Institute for Climate and Society. Climate and society No. 3: a better climate for disaster risk management. [Eccessed 2011 June 02]; Available from: <https://reliefweb.int/report/world/climate-and-society-no-3-better-climate-disaster-risk-management>.
10. Constantinides P. The failure of foresight in crisis management: a secondary analysis of the Mari disaster. Technological forecasting and social change. 2013; 80(9):1657-1673.
11. Shahabi Nezhad M, Nejati Zarnaqi B, Zaboli R, Khalilifar SO. Assessment of clinical skills of nurses in crisis handling in military hospitals. Ebnesina. 2016; 17(4):52-57. [Persian].

The necessity of foresight study in disaster medicine

***Tabatabai S¹**

Keywords: Disaster medicine, Natural Disaster, Needs Assessments

1. Post-Doc Researcher-PhD, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
(*Corresponding Author)
shtabatabai@yahoo.com